

LIGETINÉ VEREBÉLY ANNA KANDIDÁTUSI DISSZERTÁCIÓJÁNAK VITÁJA

A Tudományos Minősítő Bizottság 1970. május 13-ára tűzte ki LIGETI BÉLANÉ: „*Vizsgálatok az esztétikai nevelés folyamatáról az általános iskola felső tagozatában*” című kandidátusi értekezésének nyilvános vitáját.

Az értekezés bírálóbizottságának elnöke: SZARKA JÓZSEF, a neveléstudományok doktora volt. A Tudományos Minősítő Bizottság által felkért opponensek: SZÉCHY ÉVA és TÓTH BÉLA, a neveléstudományok kandidátusai voltak.

SZÉCHY ÉVA opponensi véleményében rámutatott arra, hogy a jelölt témaválasztása rendkívül figyelemreméltó, hiszen olyan területen végezte kísérleteit és vont le elméleti módszertani következtetéseket, ahol a hazai pedagógiai kutatás még kezdetleges. A jelölt kutatómunkája két irányban volt úttörő jellegű: egyrészt vizsgálta azokat a tényezőket, amelyek a társas együttélés és egyéni cselekvés esztétikai oldalainak erősítésére bontakoztak ki az osztályfőnöki munkában, osztályközösségi tematikai vitákon, másrészt vizsgálta azokat a tényezőket, amelyek a természeti környezetben fellelhető esztétikum elsajátítására és hasznosítására születtek, első-sorban a földrajztanítás nyújtotta lehetőségek tudatos kihasználásával és az ehhez csatlakozó órán kívüli tevékenységi formák tervszerű beiktatásával.

A disszertáció eredeti újszerűséggel foglalkozik a magatartási kultúra, az egyéni-társadalmi cselekvés esztétikai sajátosságainak problematikájával, az etikum és esztétikum összefüggéseivel.

SZÉCHY ÉVA opponens, amikor elismeri és kiemeli a dolgozat vitathatatlan tudományos eredményeit, a leglényegesebb szemléleti kérdésben vitakozik a jelölttel. Így úgy véli, hogy a jelölt többnyire egyoldalúan az esztétikumnak csak a valóságmegismerő, tükröző jelenségeit hangsúlyozza, s gyakran teljesen elmarad, vagy csak alárendelten, formálisan szerepel a valóságra visszaható, azt meg is változtató alakító, teremtő funkciója. A disszertáció értelmezése az esztétikai nevelés folyamata struktúrájának a felfogása, a befogadó és az alkotó-cselekvő elemek egymáshoz való viszonyának, arányainak megítélésében alatta marad az új nemzetközi és hazai irodalomban már ismert koncepcióknak, melyek a tantárgyi képzésben folyó megismerő esztétikai művelést sokoldalúan kiegészítik a diákközösségi életben, szabad időben, szórakozásban, az öntevékeny művelődésben, az egész életmódban kibontakoztatandó aktív formákkal. Hiányolható, hogy az értekezésben nem kap helyet a munka kultúrája, az alkotó munka kivitelezésének, megformálásának művészete, amire való nevelés a szocialista iskola korszerű pedagógiai tevékenységének egyre inkább egyik elhanyagolhatatlan elemévé válik.

Az esztétikai nevelés egyik legakutabb pedagógiai-elméleti és gyakorlati problémája, hogy hogyan teremtsünk átgondolt, szervezettebb szintézist a jelenleg egymástól meglehetősen elszakadottan, különfutó tantárgyi, irodalmi, művészeti képzés és a diákközösségi tevékenységi formák között. E vonatkozásban a disszertáció nem igen törekszik utat vágni.

Az opponens véleményében az esztétikai nevelés egy nagyon lényeges mozzanatára hívja fel a jelölt figyelmét. Ez az esztétikum természetének társadalmi meghatározottsága, fejlődő történeti jellege, osztálykarakterre, mely nem mellőzhető elem a ténylegesen szocialista esztétikai nevelés folyamatainak megvalósításánál. A disszertáció nem mutat rá arra, hogy hol van szakadás például az iskolai irodalom, zene, képzőművészeti oktatásunk és a tanulók valóságos olvasmány, zenei, művészeti igényei, értékítéletei között, melyek lehetnek azok az utak, amelyek a valóságban élesen jelenlévő ellentmondások feloldása egy értékesebb és hatékonyabb, a XX. század változó szükségleteit is jobban szem előtt tartó esztétikai nevelés megvalósulása irányába mutathatnak.

A disszertáció erényei közé tartozik, hogy a jelölt komoly lépést tett LUKÁCS GYÖRGY esztétikai fő műve fontos elméleti eredményei hasznosítására a pedagógiában. Emelte volna a dolgozat értékét az, ha a teoretikus alapvetésekben nem hagyatkozott volna csupán a lukácsi iskola megközelítéseire, hanem értékes felismeréseiket jobban összevetette volna a marxista esztétika

történeti fejlődése összegének fő eredményeivel, és azokkal a lényeges vitákkal, amelyek a dialektikus és történelmi materialista esztétikatudomány különböző irányzatai, iskolái között ma kardinális kérdésekben nemzetközileg folynak.

Az opponens megjegyzései elsősorban olyan problémák jelzésére irányultak, amelyek nyílt polemia tárgyai a mai marxista esztétikában, és az esztétikai neveléssel összefüggésben a szocialista pedagógiában. Méltányolja a dolgozat egyéb tudományos eredményeit, mindenkéltt sikeres alkotó kísérleteinek és azok tanulságainak fontosságát, gyakorlati hasznosíthatóságát. Javasolja a TMB-nek, hogy a jelölt részére e munka alapján ítélje oda a neveléstudományok kandidátusa tudományos fokozatot.

TÓTH BÉLA kandidátus opponensi véleményében kifejti, hogy a disszertáns metodikai koncepciója, a komplex kutatási módszer alkalmazása helyes és korszerű. A jelölt a korszerű álláspontot helyesen értékelve, az esztétikai befogadás folyamatának többoldalú megközelítését többféle módszerrel és azok kombinációjával igyekezett megvalósítani. Módszerei a következők voltak: tanulók kikérdezése szóban és kérdőíves ankételjárással, oktatás- és neveléslelektani kísérletek tanítási órákon, osztályfőnöki órákon kezdeményezett beszélgetések, egyéni és csoportos vizsgálatok iskolai és iskolán kívüli keretben, esztétikai eredményességvizsgálat feladatlapokkal. Értékes vonásai e metodikai koncepciónak, hogy az iskolák tanulmányi rendjébe beépítve vizsgálja a jelenségeket. A kutatási módszer ily módon harmonikusan illeszkedik be a gyermek iskolai életrendjébe és pszichológiai valóságába.

Módszertani koncepciójában fontos szerepet szán a „mikrovizsgálatoknak”, melynek sokoldalú és igen változatos alkalmazása végigvonul kutatásain.

A disszertáns feladatául tűzte ki, hogy vizsgálatokat végezzen az esztétikai nevelés folyamatáról, s a lényegre szorítkozva plasztikusan bemutatta az esztétikai befogadás fejlődés-pszichológiai és pedagógiai jellemzőit, feltárta az e téren meglévő pedagógiai munka hiányosságait. Meglepő biztonsággal jelölte ki a pedagógusok előtt álló legfontosabb gyakorlati feladatokat is.

Az opponens a disszertáció legértékesebb fejezeteinek azokat tartja, amelyekben a jelölt kísérletekkel bizonyítja és folyamatában mutatja be, hogyan jutnak el a tanulók az esztétikum spontán megragadásától a tudással és tudatossággal ötvözött befogadásig. Véleménye szerint ugyanis nem kétséges, hogy az esztétikum befogadásának a spontán ösztönösségre alapozott elmélete összeegyeztethetetlen a marxista neveléstudománnyal.

TÓTH BÉLA opponensi véleményében kifejtetteket a következőkben foglalja össze:

A disszertáns a marxista neveléstudomány elvi alapjain állva, korszerű metodikai és tudományos felkészültséggel, példamutató lelkiismeretességgel igyekezett feldolgozni az esztétikai nevelés folyamatát. A komplex metodikai koncepció, amelyet kutatásaiban következetesen érvényesített, alkalmasnak bizonyult a bonyolult esztétikai jelenségrendszer egyes törvényszerűségeinek tanulmányozására.

Annak ellenére, hogy a vizsgálódások az esztétikai nevelés valamennyi fő területeire, az emberi együttélés és viselkedés, a műalkotások és a természet esztétikumának befogadására kiterjednek, a disszertáns úrrá tudott lenni kutatásainak heterogén anyagán, és érvényre juttatta kutatásainak helyesen megválogatott szempontjait és célkitűzéseit. Az esztétikai nevelés különböző területei ellenére, sikerült a kutatások elméleti eredményeit a pedagógiai gyakorlati következtetésekkel jól összehangolnia. Igen pozitív vonása az értekezésnek, hogy a disszertáns különféle esztétikai jelenségeket lehetőleg a tanuló természetes élethelyzetében vizsgálja.

Az opponens fentiek alapján javasolja a disszertáns részére a neveléstudományok kandidátusa tudományos fokozat odaítélését.

LIGETI BÉLÁNÉ az opponensi véleményekben foglaltakra a következőket válaszolta:

SZÉCHNY ÉVA opponens megállapította, hogy a disszertációban aránytalanság mutatkozik az esztétikum elsajátításának befogadó és alkotó ágazata között. A kívánatos arányok felállítását befolyásolta az, hogy a gyakorlatra épített törzsanyag a tanterv bizonyos tematikus egységeit dolgozta fel, amelyek megszabták a lehetőségeket a nem mindig kimondottan tantárgyi, hanem az azzal összefüggő esztétikai-alkalmazás számára. Arra törekedett, hogy a szerteágazó témakörben határozott logikai vonalvezetést teremtsen, ezért következetesen ragaszkodott a tantervi követelményeket megvalósító tematikus óraegységekhez és az azokkal szükségszerűen vagy ajánlhatóan összefüggő egyéb tevékenységi formákhoz. Ezért más az értekezés koncepciója, mint a nemzetközi és hazai irodalom nevelési programjaiban található elgondolás.

Hiányolta az opponens az esztétikum társadalmi meghatározottságának bemutatását. Ezzel kapcsolatban a jelölt rámutatott arra, hogy vizsgálatai nem valamiféle absztrakt esztétikum irányába folytak, hanem a társadalmi igényeket koncentráltan tartalmazó tantervi anyag alkalmazásával. Egyetért az opponenssel abban, hogy az értekezés nem ad választ arra, hogy mi az oka az iskolai esztétikai irányítás és a gyermek iskolán kívüli értékelése, izlése közötti szakadéknak? Szükségesnek tartja e fontos kérdéssel a további kutatásai során foglalkozni.

Azzal kapcsolatban, hogy a disszertáció az esztétikum leglényegesebb megjelenési formáit elvileg-teoretikusan is csupán három szférába sorolja, megjegyzi, hogy a klasszikusnak tekint-

hető hármast vette tekintetbe az értekezés tartalmának, szerkezetének lehetőleg minél nagyobb mérvű összefoghatósága érdekében.

Elfogadja az opponens kritikai észrevételét azzal kapcsolatban, hogy az értekezésnek foglalkoznia kellett volna azokkal a vitákkal, amelyek az esztétikatudomány tárgykörében mind hazai, mind nemzetközi méretekben folyik.

Tóth Béla opponensi véleményében foglalkozott azzal, hogy az etikum és esztétikum összefüggéseit, egymásra szövődését és különbözőségét nem sikerült meggyőző mélységgel feltárni. A megoldásra való törekvés során kétségtelenül igen sok elméleti és gyakorlati nehézséggel találkozott, ami gátolta a kérdés kifejtését. A pedagógiai irodalom alig foglalkozik ezzel a kérdéssel. A jelölt elfogadja az ezzel kapcsolatos kritikai észrevételt.

Egyetért továbbá Tóth Béla opponensi véleményében kifejtett azon kritikai észrevétellel, hogy a dolgozat rendkívül széles, ezért e széles skálán mozgó vizsgálódás eredményezte azt, hogy észlelhető bizonyos elhatárolás az egyes fejezetek között.

Végezetül megköszöni mindkét opponens gondosan mérlegelő, segíteni akaró véleményét. Elismerő szavaiak ösztönzően hatottak további kutatómunkájára csakúgy, mint a javítás szándékaitól vezetett, a hiányokra rámutató bírálatuk.

A bírálóbizottság meghallgatva az opponensi véleményeket, a jelöltnek a véleményekre adott válaszát, az alábbi álláspontot alakította ki:

A jelölt oly téma kísérleti kutatására vállalkozott, amelyre vonatkozóan a neveléstudomány viszonylag kevés tudományos értékű adattal rendelkezik.

Az elvi megközelítésekben a marxista esztétika elméleti alaptételeire támaszkodik és elsőként tesz átfogóbb kísérletet LUKÁCS GYÖRGY „Az esztétikum sajátosságai” című főművének pedagógiai alkalmazására.

A hazai szakirodalomban először vállalkozik sikerrel arra, hogy feltárja az esztétikai nevelés folyamatának lényeges összetevőit, fejlődés és neveléslelektani és pedagógiai sajátosságait a serdülőkorban. Kutatási eredményeiből a pedagógiai gyakorlatban jól hasznosítható konzekvenciákat von le. A dolgozat kimutatja az „etikai” és „esztétikai” kategóriák szoros tartalmi kapcsolatát és differenciáltan bemutatja pedagógiai vonatkozásaiban az etikai megjelenések esztétikai sajátosságait.

A jelölt az esztétikai nevelés folyamatát a természetes iskolai oktató-nevelő munka feltételei között vizsgálta és ez nagyban emeli a dolgozat eredményeinek gyakorlati felhasználhatóságát.

Az a komplex szemlélet és módszer, amelyet kutatásaiban alkalmazott újszerű és perspektivikus kutatási eljárásnak bizonyulhat bonyolult jelenségrendszerek tanulmányozására a pedagógia más területein is. (37 általános iskolai osztályban 1217 felső tagozatos tanulót vizsgált, 6., 7. és 8. osztályos gyerekeket.)

Újszerű és ötletesen kidolgozott komplex kutatási módszert alkalmazott, amely lehetővé tette a szóbanforgó jelenségek többoldali tanulmányozását. Eljárásai: tanulók kikérdezése szóban és írásban, anketók, oktatási és neveléslelektani kísérletek tanítási órákon, beszélgetések osztályfőnöki órákon, egyéni és csoportos vizsgálatok iskolai és iskolán kívüli keretben, eredményvizsgálatok feladatlapokkal. Az egyéni sajátosságok feltárására különösen alkalmas mikro-vizsgálatokat végzett.

A vitatott kérdések:

1. Az esztétikai nevelés folyamatában az intellektuális és érzelmi tényezők aránya és egymáshoz való viszonya.

2. A megismerő-befogadó és az alkotó-cselekedtető oldalak összefüggése és aránya az esztétikumban és az esztétikai nevelésben.

3. Az „etikai” és „esztétikai” fogalmi elhatárolása; a munka esztétikumának érvényesítése.

4. Az iskolai esztétikai nevelés és a társadalmi esztétikai nevelés konfrontálásának problémája.

A jelölt a kritikai észrevételek többségével egyetértett, a felvetett problémákra meggyőző választ adott, amelyet az opponensek és a bírálóbizottság elfogadott.

A bírálóbizottság, valamint a TMB Pedagógiai Szakbizottsága titkos szavazással egyhangúan javasolta a TMB-nek a jelölt részére a neveléstudományok kandidátusa tudományos fokozat odaítélését, melyet a TMB elfogadott, és Ligeti Bélánét a neveléstudományok kandidátusává nyilvánította.

SIMON PÉTERNÉ